

PSIHOANALITIČKA AUTOPSIJA UMJETNOSTI

LJUBOMIR RADOVAŃEVIĆ*

Primljeno: travanj 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Pregledni rad
UDK: 159.964:7

Autor prikazuje povijesni razvoj i sadašnji status dva područja: umjetnosti i psihoanalize. Ukrštanje ovih područja osvijetljeno je kroz mnoštvo primjera, analiza i određujućih stavova. Također se evaluira doprinos psihodinamske orijentacije na mnoge aspekte likovnosti i književnosti. Susret dvije velike sfere bio je uzajamno plodonosan i zahvalan. Čitav je niz autora, od Freuda i prethodnika koji su se zanimali za umjetnost umobolnih, spomenut u tom kontekstu zajedno s procjenom njihovih doprinosa u domeni znanosti. Teorijska razmatranja u ovom radu svakako se mogu povezati i s razvojem različitih oblika art terapija, odnosno kreativnih terapija.

Ključne riječi: psihoanaliza, govor simbola, sublimacija, umjetnost, terapija

Uvod

Umjetnost, kao umijeće, vještina (art, Kunst), može se definirati s nekoliko polazišta. To su npr. sastavni dijelovi kreativnosti. Stvaralaštvo je najbliže povezano s umjetnošću. To je i ljudska tercijarna prapotreba formirana u okviru čovjekove duhovnosti i kulture, kao dio cjelokupne aktivnosti ljudi da poboljšaju, olakšaju i uljepšaju svoj život. U najranije doba prapovijesti, u praljudi, umjetnost ima funkciju izražavanja, komuniciranja, estetiziranja, oduhovljavanja života i čovjekove sredine, ambijenta u kojem živi, predmeta kojima je okružen, bili oni uporabni ili u službi ljepote, magije, što je također potreba. Muzika godi uhu, tj. mozgu, kao tvorevine likovne umjetnosti oku. Organski supstrat čitava duševna života je središnji živčani sustav, kao što je psiha funkcija mozga. Društvena funkcija umjetnosti, kao i spiritualna, magijska, razvijala se i odvijala već od života u špiljama i kolibama. Danas je ta uloga umjetnosti u društvu proširena do nesrazmjernih dimenzija. Ekspresija putem umjetnosti, izražavanje emocija, mišljenja (npr. refleksivna poezija), zaključaka, spoznaja, također je prisutna u svakodnevnom životu i u povijesti.

Sve tri spomenute funkcije i komponente umjetnosti imaju udjela u tematici pato/psiho-

loškog i psihoterapijskog, te psihodijagnostičkog pristupa bolesniku. Spiritualna dimenzija umjetnosti, npr. u sferi duševne bolesti i liječenja, ima određenu vrijednost i nezaobilazna je, kao uostalom i u svakog čovjeka. Bez tog aspekta pojedinac bi bio osiromašen u svom duhovnom ozračju, bio bi reduciranog nutarnjeg bića. U tom se području čovjek pomoću umjetnosti sreće s transcendentalnim, onim onkraj iskustva, sa suštinom svoga selfa. Društvena funkcija umjetnosti među inima počiva na komunikativnosti, a dotiče se i s ekspresijom. Uloga estetizacije je velika, kako intrinzičnog prostora pojedinca – njegove duše, tako i stambenih, društvenih, kolektivnih obitavališnih prostora u kojima čovjek živi, radi, rađa se, uči, umire, liječi se i uživa. Ekspresija je u vezi s komunikativnošću, ali ima ulogu i u proradi emocija, iznošenju saznanja, misli, opažanja. Stvaralaštvo se oživljava kroz izražavanje. Ekspresija pomaže u psihodijagnostici i psihoterapiji. Putem nje se ostvaruje. Bolesnik lakše izlazi na kraj sa svojim strahovima, demonima, opsjednutostima i tjeskobama kada ih izražava umjetničkim putem kroz crtež, sliku, glazbu, skulpturu i druge nestrukturirane materijale, te osobito kroz riječ, pjesmu, štivo. U psihodijagnostici umjetnost se koristi u nizu psihologijskih projektivnih testova, likovnih i ne-likovnih, baziranim na psihoanali-

* Psihijatrijska klinika Medicinskog fakulteta, Klinički bolnički centar "Rebro", Zagreb

tičkim zasadama, ali i kroz spontano crtanje i slikanje, stvaranje raznih likovnih tvorevina, pisanje sastava, eseja, dnevnika, poezije. Sve to ima važnost u upotpunjavanju dijagnoze, kao i kretanja terapijskih postignuća, tj. relapsa, ali i recidivizma.

Terapija umjetnošću / art terapija

Terapija umjetnošću dijeli se na muzikoterapiju, likovnu terapiju, biblioterapiju, terapiju pokretom i plesom. U potonjoj se ličnost izražava pokretima tijela uz glazbu ili bez nje i terapijski se oslanja na abreagiranje negativnih emocija i izražavanja pozitivnih. Uvođenjem putem muzike u ekstatične faze (Prstačić, 2002.), izlete i poniranja u cilju razdraganosti, dobrog osjećanja, te pomoću likovne terapije, na primjer, kao i biblioterapije, muzikoterapije ... čovjek i bolesnik uranjaju u dubine svojih duša i izvlače putem tih prodora u podsvijest potisnuta traumatska doživljavanja (Radovančević, 2002., Breitenfeld, 2002.). Umjetnost također u sferi spiritualnosti odgovara na pitanja: što smo zaista mi, čega se bojimo, što predstoji, kuda idemo, odakle smo došli? Kao putem snova, kroz likovne i literarne produkte mogu izranjati sadržaji koji su u dubini podsvijesti jezgro neurotskog konflikta. Iskusni psihoterapeut bilo kojom umjetnošću u kojoj je verziran, može voditi bolesnika prema ozdravljenju i sreći.

Psiholozi su izradili setove testova. Među najpoznatijim od likovnih testova za djecu, ali i odrasle, su: test «Nacrtaj čovjeka» Elisabeth Goodenough, «Nacrtaj ljudsku figuru» Karen Machover (prvi iz 1925., drugi iz 1949.g.), test drveta Karla Kocha, švicarskog psihijatra; familigram, slobodni crtež i drugi. Oni služe za ustanovljavanje inteligencije i za ispoljavanje drugih parametara ličnosti, bilo da se uzimaju u obzir detalji koje je dijete npr. izvelo na crtežu čovjeka, bilo da se mladi čovjek projicirao u svome crtežu ili slici ljudske figure. Isto tako vidljivi su odnosi u obitelji djeteta, a u crtežu drveta također se otkrivaju crte ličnosti i relacije

prema sredini u kojoj živi i odrasta.

Psihoanaliza je nezaobilazna u susretu s umjetnošću na svom putu obrade i tumačenja svih ljudskih fenomena. Taj je susret bio plodonosan i za jednu i za drugu sudionicu. Naime, umjetnost je pomogla psihoanalizi kao sredstvo još jedne *via regia*e u nesvjesno (uz sanjanje), te je u tom području dano mnoštvo vrijednih doprinosa. Umjetnost je pak profitirala od psihoanalize stvaranjem jednog preokretnog umjetničkog pravca – nadrealizma, koji je podjednako bio uspješan i u likovnim umjetnostima i kao književni smjer. Prvi su nadrealisti i prije nego što su to postali, čitali djela Sigmunda Freuda (1971.), poglavito «Tumačenje snova», knjige izašle na samom fin de siècle-u (kraju stoljeća), koja je bila veliki poticaj za razradu ovog usmjerenja, a i same psihoanalize. Viđenja u snovima bila su inspirativni moment za kreaciju umjetničkih djela. Pod paradoksalnom maksimum «Apsurd je logika snova» analiziran je put u nesvjesno i izranjanje zapretanih, ne samo traumatskih sadržaja iz podsvijesti. André Breton, rodonačelnik surrealističkog pokreta, kao i jedan od najvećih ako ne i najveći nadrealist – Salvador Dali, sastajao se uživo s Freudom dva puta. Diskutirali su o psihoanalizi i umjetničkom izrazu. Otuda i potječe Freudova izjava, dok ga je Dali u dva navrata portretirao, da njega ne zanima Dalijeva podsvijest nego – svijest. Naglasak na važnosti snova bio je tako snažan da je jedan od nadrealističkih pjesnika napisao na vratima svoje sobe «Pjesnik radi!» - i otišao spavati! Otkrili su tzv. automatsko pisanje, koje su već antropozofi i mističari u isto vrijeme ili ranije koristili u tobožnjoj komunikaciji u spiritističkim transevima i «hvatali» poruke i čitave traktate umrlih, po njima, velikana. Automatski bi se pisalo direktno iz nesvjesnog i to tako da su slijedeći slobodne asocijacije (jedne od glavnih psihoanalitičkih metoda) stvarali veliki književnici poput Jamesa Joycea i drugih u tzv. romanu toka svijesti. To je također bio pokret u literarnom stvaralaštvu koji je obogatio raznovrsnost psihološkog romana i književnosti uopće. «Romani rijeke» drugi je sličan naziv, jer se također

upotrebljava tok slobodno navirućih sjećanja, misli, emocija, reminiscencija, ruminacija, lamentacija, flash-back i block-out fenomena.

Psihoanaliza je posebno proučavala svoj odnos s umjetnošću kroz nekoliko tema, kao što su simbolizacija, arhetipovi, kolektivna podsvijest (Jung, 1959), volja za moći - natkompenzacija (Adler, 1927), darovitost, komunikativnost, (pošiljalac – medij - poruka, konzument – primatelj). Za potonje se posebno zalagao Ernest Kris (1970.) u svom djelu «Psihoanalitička istraživanja umjetnosti». Bilo je dosta stručnih diskusija da li je umjetnost produkt neuroze, koliko je umjetnost ozdravljuća, koliko poticajna, korisna, dragocjena, ili pak štetna, obeshrabrujuća. Narcizam umjetnika, njihov odnos prema okolini, sebi; umjetnost u tzv. primitivnim non-literarnim zajednicama rodovskog društvenog uređenja u zabitim plemenima, gdje još nije kročila civilizacija, ili pak iščezlih kultura, također su obilno istraživani u domeni psihoanalize. Fantazija, mašta, imaginacija također je značajno mjesto psihoanalitičkog izučavanja. Stvaranje slika, kreiranje simbola, analiza djela umobolnika, kao i oboljelih profesionalnih umjetnika, amatera, laika, djece, diletanata, poticalo je također iz kruga psihoanalitičkog interesa. Carl Gustav Jung (1959) dao je vidan prilog simbologiji i simbolizaciji u svezi s kreativnošću. Freudove su zasade svakako kardinalne u njegovim djelima «Dosjetka i njen odnos prema nesvjesnom» (1976), «Jedna uspomena iz djetinjstva Leonarda da Vinci», analiza «Gradive» Wilhelma Jensa i dr.

Listajući knjige i razgledavajući psihoanalitičke vrtove sporadično se tu i tamo nailazi, zapravo, gledajući ukupno, na mnoštvo cvjetova, biljki, korjenitih, krošnjastih stabala, što se susreću s umjetnošću i to s raznih vidika. U jednom, pa i letimičnom pregledu, s obzirom na ogromni korpus i jednog i drugog (umjetnosti i psihoanalize), pomalja se i ponavlja fenomen i ima se često utisak da je njihov susret bio maksimalno neizbježan. Iako postoje oprečni podaci, ipak je Freud (1976, 1971) pokazao interes i dao zavidne početne impulse proučavanju ovog sus-

reta njegove teorije (znanosti), terapijske metode i ljudske aktivnosti kao što je umjetnost. Iako je to mali dio u njegovu golemom opusu, značajan je i po odjecima, a i sui generis (eo ipso).

Ličnost stvaratelja

Ličnost stvaratelja zanimljiva je možda za psihoanalitičko izučavanje, ali samo s posebna razloga, jer je ekstrapozicionirana. Tu se podrazumijeva ne samo ličnost umjetnika nego i znanstvenika (Prstačić 2002), svakog iz manjine koja kreira nešto novo, još neviđeno, nečuvano. Već je Cesare Lombroso (1882) na vlastitim opažanjima, a vjerojatno i na radovima svojih prethodnika, Maxa Simona (1876) i A. Tardieva (1877), dovodio u relaciju duševnu bolest i umjetnost, smatrajući genijalnog ekscentrika, kreativca, znanstvenika vrlo bliskim umjetniku, jer su obojica, na doduše različite načine, daleko od standardne većine, čiji je najobrazovaniji dio prihvatio genijalnost u tome smislu. Genijalnost je pozitivno ekstremno bogatstvo pameti, a bolest može biti krajnje osiromašenje sveukupne ličnosti, tako da se ludilo ne može promatrati približno genijalnosti. Lombroso je prvi zapazio vezu tvorevina duševnih bolesnika i pripadnika non-literarnih plemena, što je postalo hit u prvom i drugom desetljeću 20. stoljeća, te su mnogi umjetnici, Amadeo Modigliani, Pablo Picasso i Dušan Džamonja kasnije, asocijali u svojim radovima na tvorevine urođenika.

Dakle, već je Lombroso kao preteča 1882.g. u svojoj (pseudo)teoriji o približavanju genijalnosti i ludosti, objavljenoj u spomenutoj knjizi, između ostalog zapazio bogatstvo simbola u likovnom izrazu primitivnih naroda s jedne i tvorevina duševnih bolesnika s druge strane. Iako kvaziteoretski, Lombroso je učio da se genijalnost susreće s ludilom na kraju kruga presječenog jednim radijusom, a ostalih 99% od te točke susreta kreće se na obje strane ka mediokritetima i epigonima lišenih izvorne kreativnosti.. Tamo gdje se ti polovi do kraja razidu, razvodne po sadržaju, tamo počiva većina mediokriteta.

Međutim, susret ekstrema ne događa se na jednom mjestu, niti se mora susresti u bliskim ličnostima, bliskim po bilo čemu. Ni umjetnici, ni znanstvenici ne moraju biti, pogotovo danas, ekscentrici. Svoju posebnost ostvaruju kroz sposobnost stvaralaštva. Umjetnik iznosi kroz likovnu, verbalnu, muzičku, tjelesnu (u plesu) ekspresiju i svoje emocije: radosti, tuge, unutrašnje sukobe, patnje, depresije, strahove. Time pomaže drugima, ali i sebi. Odakle onda toliko nesretnih umjetnika, lišenih trgovačkih sposobnosti, karijerizma, veće nadarenosti, sposobnosti nametanja publici i povlačenja uz dlaku kritičarima, kunst-historičarima, trenutačnim ukusima i modama? Oni žive za umjetnost, ne od umjetnosti.

Sublimacija

Sigmund Freud uvodi pojam sublimacije, termin koji je uzeo iz kemije, kao što je uzeo iz fizike pojam energije (III. stavak termodinamike). Sublimacija (od neolat. *sublimatio* = oplemenjivanje) po Freudu je sposobnost zamjenjivanja nekog genuino spolnog cilja nekim drugim – više ne seksualnim, ali psihološki bliskim. Psihoanalitičari su to kasnije proširili na jedan od uspješnih mehanizama obrane, koji se sastoji iz zamjene objekta zabranjene instinktualne pulsije nekim drugim, hijerarhijski višim, spiritualnim, društveno prihvatljivim, a koji dozvoljava i abreakciju porivnog. Umjetnost, kao i cijela kultura, tako bi bile sublimacijsko djelovanje i ishod, a umjetnik bi sublimirao kroz djelo i umjetnički čin neku svoju instinktualnu potrebu, dakle ispunio bi ono na što ga poriv prisiljava, ali prije toga bi ga neutralizirao. Značaj je sublimacije na kulturu i moralnu evoluciju čovječanstva enorman, jer su umjetnost, znanost, vjera, filozofija nastale sublimacijom agresivitetnih poriva. Psihoanalitičare su već otprve zanimali radovi njihovih bolesnika, jer su ih, kao slobodne asocijacije i snovi, uostalom koristili kao pouzdan izvor podataka – što se zapravo zbiva u nespvesnom području. Naravno da je tako postignut progresivan korak ka spoznaji suštine bolesti

pokrenuo pomake u dinamski orijentiranoj psihoterapiji, tzv. art terapiji, imago terapiji, terapiji umjetnošću (likovnoj, biblioterapiji, terapiji pokretom i plesom). Psihoanalizirani pacijent nije više samo ležao na kauču i asociirao, nego bi slikao, crtao, pisao dnevnike, fantazirao proze, poeziju, pisma poznatima ili nepoznatima.

Među prvim značajnim tumačima radova umobolnih – Hans Prinzhorn (1968) u knjizi «Bildneri des Geisteskranken» u drugom izdanju, «Slikarije duševno bolesnih» prihvaća 1922.g. psihoanalitička učenja, premda ne isključivo. Zdravi je umjetnikov duh u radu vođen i zamišljen iz svjesnog dijela psihike, ali i nespvesnom pulzijom, dok bi duševno oboljeli, bio on umjetnik ili laik, lakše dolazio u kontakt sa svojim nespvesnim, koje bi se jače izražavalo i odražavalo u umjetničkim tvorevinama, bilo likovnim, bilo literarnim. Psihoanaliza kao terapijska tehnika usporedo sa stvaralaštvom abreakira tenzije u nespvesnom pohranjenih sadržaja tijekom oba procesa, te izranjaju sadržaji unutrašnjeg sukobljavanja.

Govor simbola

Psihoanaliza barata izrazom simbol i simbologija kao jednim od temeljnih termina iz svoga znanstvenog arsenala kada je u pitanju njen odnos prema umjetnosti, likovnoj, literarnoj ili glazbeno-scenskoj. Pojam simbola od svih psihoanalitičara najdetaljnije je iskazao i proradio C. G. Jung (1959). Jedan drugi istraživač, M. Réja (1907.), sistematiziravši likovne radove mentalno oboljelih u tri skupine: 1. simboličke, 2. infantilne, 3. ornamentalne, dao je svoj obol ovoj tematici. Simbolizacija je jedan od osnovnih značajki likovne ekspresije, na primjer, umobolnih, uz stereotipije, deformacije, manirizme, ornamentalizme.

Likovna umjetnica, poznata u ovom okruženju pod imenom Alöise (o kojoj je snimljen i dokumentarni film), živjela je od 1886. do 1964.g., a obogatila je svoje djelo nevidenim spolnim simbolima iz svoga alternativnog svijeta. Sličnost u

množini simbola zamijetio je već Lombroso (1882) u radovima tzv. primitivaca i duševnih bolesnika.

Produkcija duševnih bolesnika karakterizirana je obiljem apstraktnih simbola. Upotreba simbola javlja se u komunikaciji rano već kod pračovjeka, kao i u djeteta. Formiran društvenim ugovorom, simbol prenosi svoju skrivenu poruku, neprihvatljivu svijest u sirovom obliku.

Simbol pripada određenom kolektivitetu, a sličan je onome kojeg predstavlja u navučenom, kamufliranom odrazu, maskirnom ruhu. Podsvijest dolazi do izražaja u kaotičnom previranju tijekom psihopatološkog procesa, zahvaljujući putovima umjetničke ekspresije. Kasnije se arhaiski sadržaji, mitologike i mitologije, imaginacije i ideologike, održavaju kroz umjetnička ostvarenja, kao kroz san. Kriptomnistički zapisi i iskustva generacija izranjaju ovim putem. Jungovski su arhetipi i univerzalni, transvremenski i transprostorni simboli. Postoje različiti mediji simboličkog izražavanja – boja, zvuk, pokret, glas... O tome izvještavaju brojni autori. Ovdje će biti prikazan osvrt na simbolizam boja koji je na poseban način uključen u psihoanalitičko izučavanje umjetnosti.

I Jung (1959) i Freud (1976,1971) su uz kulturne etno-antropologe potražili tragove suvremene sposobnosti kreativnosti u prošlosti čovjekova bića kod suvremenih non-literarnih plemena Afrike i Južne Amerike u čijih pripadnika gotovo dominira dereistička arhaička misao opterećena (za nas) predrasudama, iracionalnim vjerovanjima u demone i božanstva, te u magijske postupke njihova dobivanja božje milosti i u svrhu ovladavanja strahom od prirodnih sila koje su u njihovom imaginariju poprimile forme nadnaravnog. Ali još je antička misao saznala da su natprirodne sile zapravo prirodne. Jung (1959) je u svojoj «knee to knee» psihoanalitičkoj terapiji također koristio umjetničke proizvode smatrajući fantaziju i stvaralaštvo kao kamene temeljce u odnosu analitičar-terapeut i pacijent. Transgeneracijsko dijakronijsko i dijaspacijalno, te transkulturalno kretanje kolektivno nesvesnih sadržaja, putem predaje, mitologije, umjetnosti i

simbologije, ne prestaje. Jung (1959) je za auto-realizaciju i individualizaciju, kao procese samoostvarenja vidio pomoć u umjetnosti i kreativnosti općenito.

Duševno-duhovni rast, razvoj i sazrijevanje sigurno je potkrepljivano umjetnošću, estetikom, koju ona gaji i općenito odnosom prema emocijama, komunikaciji, nadarenosti, imaginaciji (fantazmima). Naime, talent igra značajnu ulogu u psihoanalitičkom proučavanju stvaralaštva svih ljudi. Međutim, sama nadarenost nije dovoljna, jer ju ipak treba nadopuniti usavršavanjem zanatske vještine. Što vrijedi ako nekom slikaru naivcu otpadne tempera sa stakla na kome je slikao, jer nije znao da na toj podlozi treba slikati uljenim bojama. Isto je i s izvornim pjesnicima i piscima. Nadarenost omogućuje i obogaćuje kreativnost, te bez nje nema cjelovitog umjetničkog djela. Kao usađenu sposobnost proučavala ju je psihoanaliza, te dala svoje nezanimarive doprinose. U proučavanju djela duševnih bolesnika sensu strictiori izbjegavaju se estetski kriteriji i zanatski moment, premda nesvesno i to ima svoju ulogu.

Postoje razlike u sposobnostima i intenzitetu maštanja u djece istog i raznih uzrasta, iako se slično umjetnički izražavaju.

Spiritualno, psihičko stasanje, maturacija i samoostvarenje zahtijevaju u umjetnosti relaciju i prema obrascima kulture, interpersonalnim odnosima, bazičnoj anksioznosti i ljudskoj situaciji umjesto samo libida i instinkta u okviru biologizma (Freud, nazvan «biologom duše») i mehanizma, što su uvelike kritizirali protivnici psihoanalize. Odnos su prema umjetnosti svestrano razradili Adler (1927) i drugi. Među njima se ističe već spominjani Ernst Kris (1970), koji svoja psihoanalitička istraživanja u umjetnosti umnogome temelji na pojmovima komunikacije, odašiljača, poruke i primatelja. Margaret Naumburg (1953.) također naglašava i koristi umjetnost u smislu omogućavanja komunikacije u psihoterapiji što, počevši od Freuda, današnja psihoanaliza još i više upotrebljava. Kako je simbolizam boje uključen u psihoanalitičko izučavanje umjetnosti, potrebno je spomenuti i taj problem.

Simbolizam boja

Boja je po leksikografskim psihologijskim definicijama kompleksni likovno-vizualni doživljaj na nivou kakvoće. Fizikalno-optički postoji zbog djelovanja (po dužini od 380 do 700 milimikrona), intenzitetu i čistoći raznih elektromagnetskih valova na štapiće i čunjiće ljudskog i životinjskog oka.

Ima mnogo teorija koje tumače sâm doživljaj i karakter viđenja boja. Bazične su boje crvena, plava i žuta, te akromatske tvari crno i bijelo, zlatna (naginje žutoj) i srebrna (teži sjajno sivom). Boje se psihološki dijele na tople (crvena i žuta) i hladne (plava, zelena). Prosječnom je oku ostalo vidljivo nekoliko stotina nijansi (valera) nastalih miješanjem (npr. žuto + plavo = zeleno) kao i svjetlije i tamnije varijante svake od njih, ovisno o čistoći, zasićenosti i otvorenosti boje. Međutim, za psihoanalitičko, pa i psihološko, neuropsihijatrijsko (ne i oftalmološko) viđenje važna je simbolika boja. Simbolika boja ovisi o kulturnom hereditetu, određenju okolnosti, navika, predrasuda, psihičke bolesti ili zdravlja itd. Simbolna se značenja mogu poklopiti ili biti disonantna. Kao «najvažnija» boja smatra se crvena, boja krvi, života, rađanja, vatre, žara, strasti, oživljavanja, pakla, komunizma, borbe za bratstvo po krvi (u trobojnici francuske i drugih revolucija i država) /plava za slobodu, a bijela za jednakost/. Crvena je boja ljubavi, opasnosti, seksa, topline, rata (krvoprolića), ekstrovertiranosti, snage, trijumfa, pobjede, radosti, uzbuđenja, moći, stida, nemira, energije, magme, muškosti (Mars), intenziteta, živosti, zrelosti, odlučnosti, težnje, sudara, itd. Svaku riječ treba shvatiti i doslovno i metaforički. Bolesnici, osobito shizofreni, izbjegavaju crvenu boju, a prosječni je ljudi stavljaju na drugo mjesto. Djeca prvo otkriju crvenu. Istraživanja su pokazala da su ostali duševni bolesnici, te oni oboljeli od temporalne epilepsije i bipolarno psihotični manje opčinjeni crvenom, ali ju vide u obmanama osjetila i često koriste u slikanju... Osobito plavu boju, a po nekim autorima žutu, vole koristiti shizofreni bolesnici. Ona simbolizira hladnoću, nebo, visinu, udaljenost, distanciranost,

budućnost, nadu, slobodu, istinu, tišinu, nadzemlje i podmorje, more, onostranost, neprirodnost, vječnost, mir (plave kacige), vrijednost, ozbiljnost, dominaciju. Plava je boja mogućeg, vjernosti, sklada, ideala, dobrote, ljepote, dužnosti, objektivnosti, introverzije, depresije, samoće, a u dalekoističnom obzorju indigo ima sveto značenje (plavi lingami na svetištima, svjetlost mudrosti na Tibetu je plava). Bijela predstavlja prazninu, čistoću, ništavnost, beskraj, sterilitet, na Istoku - smrt. Žuta je topla boja Sunca, ulja, mokraće, svjetla, veselja, aktivnosti, površnosti, lepršavosti, živahnosti, poduzetnosti, zrelosti, novca (zbog zlata), ludila (žuta kuća, žuta karta, «žuti žutuju, a pametni putuju»), judaike, nesigurnosti, razumijevanja, ali i ljubomore (žuti cvijet), straha, kao i crveno – opasnosti jer je znakovito upadljiva. Zelena je hladna boja, ne koliko plava, rekreativna, relaksirajuća, simbolizira mirnoću, otrov, čudovišta, («mali zeleni»), boja klorofila kojom je pokriven planet, mađarska, muslimanska i Lorkina boja, boja proljeća, vode, jezera i rijeka, optimizma, flegmatika, nezrelosti, kiselosti, neprijatnosti, mučnine, nerazvijenosti, neiskustva, naivnosti, otvorenosti, sirovosti. Shizofreni ju stavljaju na drugo mjesto po učestalosti na svojim tvorevinama, iako manje od prosječnih ljudi, kojima je na trećem. Crna je boja smrti, mraka, groba, noći, Svemira, ništavila, itd.

Zaključak

Na kraju se može s pravom reći da je psihoanaliza zaista učinila svestranu «anatomsku» sekciju, u smislu raščlambe, umjetnosti, iako je umjetnost živo biće. Ona ostaje i dalje interesantna za nova proučavanja i plodonosni susreti ova dva fenomena nastajat će uvijek iznova na stranicama knjiga, časopisa, te na ekranima elektronskih medija. Nepresušan je izvor poticaja jedne pojavnosti na drugu. Teorijska razmatranja u ovom radu svakako se mogu povezati i s razvojem različitih oblika art terapija, odnosno kreativnih terapija, a isto tako i s razvojem mogućeg profesionalnog usmjerenja u interdisciplinarnom području koje se nastoji tumačiti kao edukacijsko-rehabilitacijska znanost.

Literatura

- Adler, A. (1927). *Understanding Human Nature*, New York: Greenberg.
- Breitenfeld D. (2002). Glazba i medicina. U "Art and Science in Life Potential Development / Umjetnost i znanost u razvoju životnog potencijala", *Proceedings of the International Symposium*, M. Prstačić (ur.), (str. 261-263). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska udruga za psihosocijalnu onkologiju
- Fisher, J. M. (1990). Šetnja Sigmunda Freuda i Gustava Mahlera u Leidenu, 3. program Hrvatskog radija, 27, 67-74.
- Freud, S. (1971). *Tumačenje snova*, Matica srpska, Novi Sad: Matica srpska.
- Freud, S. (1976). *Dosetka i njen odnos prema nesvesnom*. Novi Sad: Matica srpska.
- Freud, S. (1976). *Jedna uspomena iz djetinjstva Leonarda da Vinčija*. Novi Sad: Matica srpska.
- Jung, C.G. (1959). *The Archetypus and the Collective Unconscious*, Princenton: Universal Press
- Kris, E.(1970). *Psihoanalitička istraživanja u umetnosti*, Kultura,,: Beograd.
- Lombroso, C. (1882). *Genio e follia*, U. Hoepli,,: Milano.
- Naumburg, M.(1953). *Psychotherapeutic Art. Its Meaning in Psychotherapy.*, New York: Grune and Statton
- Panić, V. (1997). *Psihologija i umetnost*. Beograd:Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva.
- Pražić, B. (1987). *Slika i crtež u psihijatriji*. Zagreb:Naprijed
- Prinzhorn, H. (1968): *Bildneri des Geisteskranken*. Berlin: Springer Verlag.
- Prstačić M. (2002a). Homo scientificus i razvoj životnog potencijala. U "Art and Science in Life Potential Development / Umjetnost i znanost u razvoju životnog potencijala", *Proceedings of the International Symposium*, M. Prstačić (ur.), (str. 73-77). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska udruga za psihosocijalnu onkologiju
- Prstačić, M. (2002b). Umjetnost, znanost i promišljanja o ekstazi i genezi (Art, Science and Contemplations on Ecstasy and Genesis) *Les arts, les sciences et la réflexion sur l'extase et la genese*. 3. znanstveni skup *Medicina umjetnosti*. Zagreb: Hrvatski odbor europskog udruženja medicine umjetnosti (Association Européenne Médecine des Arts-Comité croate).
- Radovančević, Lj. (2002). Likovno stvaralaštvo, psihodijagnostika i art terapija. U Zbornik radova «Umjetnost i znanost u razvoju životnog potencijala» (str. 355-359). Zagreb. Hrvatska udruga za psihosocijalnu onkologiju i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
- Rèja, M. (1907). *L' Art chez les fous*. Paris:Mercure de France,
- Simon, M.(1876). *L_ Imagination dans la folie: Etude sur les desins des aliènès* Ann. mèd. psychol, 16,18-76.
- Steckel, W. (1927). *Störungen des Trieb- und Affektlebens*: Urban & Schwartzberg, Berlin, Wien.
- Tardiev, A. (1877). *Étude mèdicolegalè sur la folie*. Paris: Bailliere

The psychoanalytic autopsy of arts

Abstract

In this review, the authors present the historical development and recent state of the art of two spheres: art and psychoanalysis. The authors put the light to these two areas through a set of examples, analyses and determinant attitudes. In the same way they evaluate the part of the psychodynamic orientation in both aspects of visual arts and literature. The meeting of these great spheres has also been mutually fruitful and rewarding. Many authors, from Freud (1971) and his predecessors who showed interest in the artistry of insane patients to contemporaries, were mentioned in this context, together with the evaluation of their contribution in the domain of science.

Key words: *psychoanalysis, symbols meaning, sublimation, art and therapy*